

Schweitzer Gábor:

Az állam és egyház kapcsolatának lehetséges alapmodelljei

1. Egyéni és kollektív vallásszabadság

Az állam és az egyház alkotmányos kapcsolatainak alakulását sok tényező, így a lelkiismereti- és vallásszabadság szabályozása, illetve érvényesülése is befolyásolja. A vallásszabadság fogalmi köréhez elválaszthatatlanul hozzákapcsolódik a vallás szabad gyakorlata, amely egyéni és közösségi szinten egyaránt érvényesülhet. Az egyéni vallásgyakorlat tekintetében az állam a lelkiismereti- és vallásszabadság nemzetközi standardjaira is figyelemmel általában passzivitásra kötelezett, amennyiben teendői a természetes személyek vallásgyakorlatának a jogrend keretei közötti biztosítására irányulnak. A közösségi szintű és intézményesített vallásgyakorlat tekintetében másféle kapcsolat jön létre az állam és a közösségi vallásgyakorlat legfőbb letéteményese, az egyház, vallásfelekezet, illetve vallási közösség között, hiszen az egyház megalakulását, elismerését, nyilvántartását és működését lehetővé tevő közjogi környezet kialakítására az állam jogosult. Az állam és az egyház közötti alkotmányos kapcsolatok alapelveit illetően – a lelkiismereti- és vallásszabadsággal ellentétben – nincsenek etalonként szolgáló univerzális, illetve regionális szintű normák. Minden állam lényegében a saját történelmi és társadalmi fejlődésének, adottságainak függvényében, autochton módon szabályozhatja az „állami egyházjog” normáit, az állam és az egyház közötti alkotmányos kapcsolatrendszer részletes szabályait. A lelkiismereti- és vallásszabadság érvényesülésével, valamint a szabad vallásgyakorlattal összefüggésben azonban különböző nemzetközi fórumoknak, így a strasbourgi emberi jogi bíróságnak is foglalkoznia kellett a vallási közösségek alapításának, valamint regisztrációjának jogsértő elmaradása miatt beérkező panaszokkal.¹

A szakirodalom szívesen állít fel alapmodelleket az állam és az egyház közötti kapcsolatait illetően, rámutatva egyúttal arra a körülményre is, hogy a modellezés természetesen nem

---

¹ A lelkiismereti- és vallásszabadság érvényesülésével, valamint a szabad vallásgyakorlattal összefüggésben azonban különböző nemzetközi fórumoknak, így a strasbourgi emberi jogi bíróságnak is foglalkoznia kellett a vallási közösségek alapításának, valamint regisztrációjának jogsértő elmaradása miatt beérkező panaszokkal. Lásd Uitz, Renáta: Freedom of Religion in European constitutional and international case law. Council of Europe, 2007. 87. skk.

jelent uniformizálást és kizárólagosságot.² A modellalkotás leginkább arra tűnik alkalmasnak, hogy a szabályozás és a szabályozási környezet hasonlóságaira illetve különbségeire mutasson rá.

2. Állam – egyház: alapmodellek

Az állam és az egyház között kialakuló kapcsolatok történelmileg általában determináltak, amire az osztályozás, csoportosítás, modellalkotás során tekintettel kell lenni, miként arra is, hogy „tisztá” modellek általában ritkán valósulnak meg. Mindezeken túlmenően gyökeres politikai és társadalmi változások idején a modellváltás lehetőségével is számolni kell. Az állam és az egyház között létrejövő kapcsolatokat **Szathmáry Béla** két alaptípus szerint osztályozta. Míg az **egyik alaptípushoz az állam és az egyház egységén alapuló rendszerek** – az **egyházállamiság** valamint az **államegyházság** – tartoznak, addig a **másik alaptípushoz az állam és az egyház elválasztásán alapuló rendszerek** – az **egyház feletti állami fennhatóság**, az együttműködésen alapuló **koordinációs rendszer**, valamint a **teljes elválasztáson épülő rendszer** – sorolhatók.³ A modellalkotást tehát ebben az esetben a két legjellemzőbb kritérium: az intézményes összefonódás illetve az intézményes elválasztás esetei határozták meg. Az állam és az egyház viszonyának európai modelljeit ugyanakkor **Schanda Balázs** a történelmi és társadalmi körülményekre is figyelemmel az alábbi alaptípusok szerint különböztette meg: **államegyház modell**, a **radikális elválasztáson alapuló modell**, a **kapcsolódó modell**, valamint az **együttműködő** elválasztáson alapuló modell. E modellek kapcsán megjegyezte, hogy elmúlt évtizedek során a „végletek” közeledése tapasztalható, ami azt eredményezte, hogy a szeparáción alapuló rendszerek jóindulatúan közelítenek az egyházakhoz, miként az államegyházi berendezkedést őrző országok többnyire világnézeti értelemben semlegesek.⁴ Az alábbiakban – a fenti tipológiára is figyelemmel – az államegyházi, az egyházállami, a szeparációs, valamint a koordinációs alapmodellek vázoljuk fel.

2. 1. Az **államegyház modell** egyik jellemző vonása, hogy az adott állam közjogi berendezkedése ismeri az uralkodó vallás, vagy államegyház fogalmát. Az Európai Unió

---

² Antalóczy Péter: A vallási közösségek jogállására vonatkozó európai és magyar szabályozás összehasonlító elemzése. Jog, Állam, Politika, 2013/3. szám. 19.

³ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog. Bp., Századvég Kiadó, 2004. 92-95.

⁴ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 71-84.

tagállamai közül pl. **Málta** alkotmánya az apostoli római katolikus vallást nyilvánította a szigetország hivatalos vallásának. A máltai alkotmány ugyanakkor azt is rögzíti, hogy „a jó és a rossz tanítására” az apostoli római katolikus egyház szervei jogosultak és kötelesek. **Görögország** alkotmánya az ortodox (görögkeleti) egyházat – Krisztus kelet-ortodox egyházát - tette meg az állam uralkodó vallásává. Az államegyház számára a görög alkotmány privilégiumokat is biztosított. Ezek közé tartozik, hogy a Szentírás szövegének más nyelvre történő hivatalos fordításához az ortodox egyház illetékes szerveinek a hozzájárulása szükséges. Noha az elismert vallások számára az alkotmány biztosítja a vallás szabad gyakorlását, az alkotmány a prozelitizmus (térítés) tilalmát is deklarálta, amelyet egyébként a büntetőjog is szankcionált. A strasbourgi emberi jogi bíróság a Kokkinakis-ügyben 1993-ban hozott ítéletében éppen amiatt marasztalta el Görögországot, mert a hittérítés miatt szabadságvesztésre és pénzbüntetésre ítélt házaspárral szemben eljáró görög bíróság nem talált olyan nyomós közérdeket, ami a beavatkozást igazolhatta volna, amely ily módon nem minősült szükséges és arányos lépésnek egy demokratikus társadalomban.⁵ A görög alkotmány érdekes és különleges jogállást biztosít az Athosz-hegy számára. A görögkeleti kolostor-együttesnek otthont Athosz-hegy az alkotmány rendelkezései értelmében ősi, privilegizált jogállásának megfelelően Görögország öngazgatási részének minősül, amelynek szuverenitása azonban érintetlenül marad. Egyházi tekintetben az Athosz-hegyet az alkotmány az „Ökumenikus Patriarkátus” közvetlen fennhatósága alá tartozó területnek deklarálta, igazgatási szempontból ugyanakkor az Athosz-hegyet a görög állam felügyelete alá helyezte.

Az államegyházi modell az Anglikán Egyház vonatkozásában **Nagy-Britannián** kívül a lutheránus **Skandináv monarchiákra** is jellemző, ám a domináns vallástól eltérő felekezetűek egyéni és közösségi vallásgyakorlata nem ütközik intézményesített közjogi korlátokba. Az állami és az egyházi szféra sajátos kapcsolódási pontjaira mutat rá, hogy Nagy-Britanniában az Anglikán Egyház 22 püspöke tagja jelenleg a Lordok Házának. Jóllehet Svédországban 2000-ben, Norvégiában pedig 2012-ben szűnt meg az evangélikus vallás államegyházi jellege, Svédországban a trónöröklés rendjéről szóló alkotmányos törvény, Norvégiában pedig az alkotmány változatlanul rögzíti, hogy – a régi alkotmányos hagyománynak megfelelően - Svédország uralkodójának a „tisztá evangélikus” hitet kell vallania, illetve a norvég uralkodónak mindenkor evangélikus-lutheránus vallásúnak kell lennie. A dán alkotmány

---

⁵ Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírósághoz fordított ügyek kézikönyve. Negyedik, bővített kiadás. Bp., VHG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 529.

változatlanul az Evangéliumi Lutheránus Egyházat tekinti Dánia államegyházának, miként az ország uralkodójának is ehhez az egyházhoz kell tartoznia.

Az államegyházi modellhez tartozástól függetlenül számos állam biztosít kiemelt jogállást, vagy megkülönböztetett figyelmet egy-egy vallás, vagy egyház számára. Ily módon pl. Bulgária alkotmánya a keleti ortodox kereszténységet a Bolgár Köztársaság hagyományos vallásaként határozta meg, Costa Rica alkotmánya a római katolikust államvallássá nyilvánította, Banglades alkotmánya az iszlámot tette meg a köztársaság államvallásává, Grúzia alkotmánya pedig a Grúz Ortodox Egyház történelmi szerepét emelte ki.

2. 2. Az **egyházállamiság modelljéhez** tartozó államok egyik legszembetűnőbb sajátossága szerint – Szathmáry Béla megfogalmazásában – „a vallási rend uralja és határozza meg az állami rendet.” Napjainkban általában a vallásilag meglehetősen homogén iszlám államokban érvényesül az egyházállamiság.⁶ Az **Iráni Iszlám Köztársaság** alkotmánya az iszlámot (annak síita irányzatát) az állam hivatalos vallásának deklarálja – az elismert vallási kisebbségeket az alkotmány taxatívén sorolja fel –, ezen túlmenően az iszlám a hatalomgyakorlás tekintetében is jó néhány esetben szolgál igazodási pontként. Az alkotmány pl. az iszlám által meghatározott kritériumok szerint ismeri el az állampolgárok politikai, gazdasági, kulturális jogait. Az iráni törvényhozás által meghozott törvényeket pedig az egyházi és világi jogtudósokból álló Örök Tanácsa vizsgálja meg abban a tekintetben, hogy összeegyeztethetők-e az alkotmánnyal és az iszlám joggal.⁷ Az afrikai kontinensen – példának okáért – Algéria alkotmánya szintén az iszlámot (annak szunnita irányzatát) tette meg államvallássá. Ezen kívül pedig további alkotmányos rendelkezések is hangsúlyozzák, ha nem is az iránihoz hasonló mértékben, az iszlám szerepét. Ily módon az alkotmány revíziója során az iszlám, mint államvallás nem sérülhet. Vannak ugyanakkor olyan iszlám országok is, miként pl. Törökország, vagy Szíria, amelyek szekulárisak, azaz alkotmányos szinten nincs privilegizált helyzetben a többségi vallás.

2. 3. Az állam és az egyház intézményes elválasztásán alapuló **szeparációs modellek** történelmileg többféleképp alakulhattak ki. Az állam és az egyház elválasztását elsőként az **Amerikai Egyesült Államok** valósította meg. Az 1787-es szövetségi Alkotmány 1791-es

---

⁶ Szathmáry: i. m. 92.

⁷ Jany János: Elméleti dilemmák a modern iráni alkotmányban.

<http://www.merretartiran.hu/doc/Elm%C3%A9leti%20dilemm%C3%A1k%20a%20modern%20ir%C3%A1ni%20alkotm%C3%A1nyban.pdf>

kiegészítése (First Amendment) mondta ki, hogy „[A] Kongresszus nem alkothat törvényt vallás alapítása, vagy a vallás szabad gyakorlatának eltiltása tárgyában”. Az alkotmánykiegészítés a vallásszabadság védelmében és az állam világnézeti semlegességének biztosítása érdekében egyrészt az intézményesített vallás (államegyház) létrejöttét – „Establishment Clause” –, másrészt pedig a vallás szabad gyakorlatának – „Free Exercise Clause” – korlátot állító rendelkezések elfogadását kívánta föderatív szinten megakadályozni. Az „Establishment Clause” alapján azonban nemcsak egyetlen vallás kitüntetett támogatása tilos – mutatott rá Paczolay Péter –, hanem valamennyi vallás támogatása tilalmas. A „Free Exercise Clause” ugyanakkor ellentmondásba kerülhet a vallás intézményesítését tiltó rendelkezéssel, hiszen a vallási előírásokból fakadó magatartások elfogadása elvezethet az állam semlegességének feladásához.⁸ Ilyen szabályozás mellett komoly feladat hárult az USA Szövetségi Legfelsőbb Bíróságára az „Establishment Clause”, valamint a „Free Exercise Clause” értelmezését illetően, különös tekintettel a két klauzula között feszülő ellentmondás feloldására. Az európai kontinensen a polgári államok közül **Franciaország** 1905-ben valósította meg elsőként az állam és az egyház „radikális” elválasztását. A szakirodalomban kialakult olyan vélemény is, amely a Franciaországban alkalmazott elválasztást „egyházellenesnek, antiklerikálisnak és katolikusellenesnek” minősítette.⁹ Az 1905. december 9-i törvény első cikkelye biztosította a lelkiismereti szabadságot, valamint a vallás szabad gyakorlatát, amelyet kizárólag a közrend védelme érdekében, törvényben meghatározott módon lehetett korlátozni. A törvény második cikkelye ugyanakkor kimondta, hogy Franciaország nem ismer el, és nem részesít állami támogatásban egyetlen egyházat sem, továbbá a törvény által meghatározott kivételektől eltekintve egyetlen egyház tisztségviselője számára sem nyújtható állami javadalmazás. A hivatkozott törvény erejénél fogva pedig valamennyi egyház egységesen az el nem ismert egyház státuszába került. Azáltal, hogy az egyházakat egységesen vallási egyesületté kívánták átalakítani, amely egyesületek az egyházi eredetű vagyont is megörökölték, az állam nyilvánvalóvá tette, hogy az egyházak számára nem a közjog, hanem a magánjog keretei között kívánt helyet biztosítani. A semleges állam eltörölte az elismert és el nem ismert egyházak közötti korábban fennálló megkülönböztetést, és minden vallási közösséghez azonos módon kívánt viszonyulni. Árnyalja az állam és egyház Franciaországban bekövetkezett szeparációját, hogy pl. az alsó fokú állami közoktatási intézményekben hitoktatás folyhat, az egyházi tulajdonban lévő ingatlanok fenntartásához az

---

⁸ Paczolay Péter: Állam és egyház viszonya az amerikai alkotmányban. *Világosság*, 1995/4. (április), 53-63.

⁹ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 75.

állam már közpénzeket is rendelkezésre bocsát, valamint két franciaországi római katolikus egyházmegyében, Elzászban és Moselle megyében, a köztársasági elnök nevezi ki a megyéspüspököt a Szentszékkal történt egyeztetés után.¹⁰ A hatályos alkotmány Preambuluma Franciaországot oszthatatlan, világi (laïque), demokratikus és szociális köztársaságként identifikálja. A „laicista állam” ugyanakkor – paradox módon – kevés megértést mutat a hagyományostól eltérő vallási jelenségek iránt¹¹, igaz, az új vallási mozgalmakkal szembeni adminisztratív idegenkedés más államokban, miként Belgiumban és Németországban¹², és újabban hazánkban is tapasztalható.

Az állam és az egyház elválasztása történelmi perspektívában egyaránt megvalósulhatott „barátságos” és „barátságtalan” módon. A szeparáció princípiumát mindenesetre sok állam vette fel alkotmányos értékei közé, miközben az elválasztás merevsége és mechanikussága a részletszabályok, valamint a gyakorlat tekintetében sokat enyhült.

2. 4. A **koordinációs modell** – állapította meg Szathmáry Béla – azon az ideális, egyúttal a gyakorlatban következetesen nehezen megvalósítható elgondoláson alapul, miszerint az állam és az egyház elismeri a másik teljes önállóságát, egyúttal a mindennapi élet diktálta szükségletek alapján egymást kölcsönösen támogatják. A koordinációs modellek tehát nem feltételezik az állam és az egyház teljes elválasztását. Ez a modell a pozitív és negatív értelemben vett vallásszabadságon, továbbá az állam világnézeti semlegességén alapul. Mindehhez az is hozzájárul, hogy az egyház nem épül be az államszervezetbe, egyúttal az egyház mentesül az állami felügyelet alól. A modell gyakorlati alkalmazásának nehézségeit Szathmáry Béla elsősorban abban látta, hogy az egyházaknak is teljes mértékben el kell ismerniük egymást, egyúttal meg kell szünniük az állami hatalomba történő beépülés formáinak.¹³ Mások viszont úgy látják, hogy a **közép-európai térség németajkú államaiban** megvalósuló kapcsolódó modellt egyfelől az államegyháziság tagadása, másfelől a radikális szeparáció helyett a „bevett népegyházakkal” – tehát nem valamennyi egyházzal – történő

---

¹⁰ Lefkánits György: Az egyházra vonatkozó szabályozás Franciaországban. Acta Humana, 2000. No. 39-40. 83-98., továbbá Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 75.

¹¹ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 76.

¹² Little, David: Religious Minorities and Religious Freedom: an Overview. In: Peter E. Danchin – Elisabeth A. Cole (Szerk.): Protecting the Human Rights of Religious Minorities on Eastern Europe. New York, Columbia University Press, 2002. 42. skk.

¹³ Szathmáry: i. m. 94-95.

együttműködés jellemzi.¹⁴ Megemlítenéd még, hogy az együttműködő elválasztás elvén alapulnak általában az **egykori közép-kelet-európai szocialista államokban** létrejövő rendszerek is¹⁵, amelyek nemcsak alkotmányi szinten, de a megfelelő jogi háttér kidolgozásával is nyomatékot kívántak adni a rendszerváltás idején az állam és az egyház kapcsolatrendszerében bekövetkező paradigmaváltásnak.

2. 5. Magától értetődő, hogy az alapmodellek szerinti besorolás nem minden esetben működőképes. Számos államban alakult ki az állam és az egyház, illetve az állam és a vallás között olyan típusú kapcsolatrendszer, amely lényegében nem illeszkedik egyetlen alapmodellhez sem. Ezekhez a **nem-modellezhető rendszerekhez** sorolható a vallási és etnikai alapokon szerveződő **Libabon** is, ahol alkotmányos szinten is rendelkeztek a vallási közösségek – iszlám (szunnita, síita stb.), keresztény (maronita stb.) - törvényhozásban és kormányzásban való részvételéről.¹⁶ Ennek megfelelően Libanon államfője keresztény (maronita), míg kormányfője iszlám (szunnita) vallású kell, hogy legyen. A libanoni törvényhozásban pedig a jelenleg érvényes megállapodás szerint 50-50%-ban oszlik meg a keresztény és iszlám felekezetekhez, illetve vallási áramlatokhoz tartozó képviselők aránya. Sajátosan alakult bizonyos tekintetben az állam és az egyház kapcsolata az önmagát „zsidó és demokratikus államként” identifikáló **Izraelben**, amennyiben a csak kivételes esetekben igénybe vehető polgári házasság intézménye miatt, a házasságkötés és a házasság felbontása a vallási közösségek (zsidó, ezen belül kizárólag az ortodox zsidó; keresztény; iszlám; drúz) kompetenciájába tartozik.

3. Hazai kitekintés

Magyarország 2011 óta átmeneti helyzetben van, hiszen a jogalkotó a rendszerváltás időszakában kialakult szabályozáshoz képest gyökeres változásokat léptetett és léptet életbe az állam és az egyház közötti alkotmányos kapcsolatrendszer vonatkozásában. A rendszerváltás folyamatában létrejövő, utóbb kisebb mértékben módosuló szabályozás leginkább a koordinációs modell felé közelített. Az akkori alkotmányos elvek, továbbá a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényen

---

¹⁴ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 77-78.

¹⁵ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 79-83.

¹⁶ Donohue, John J.: Changing the lebanese constitution: a postmodern history. Cardozo Law Review, 2009. 2509-2533.

alapuló jogszabályi háttér megvalósították az állam és az egyház intézményes elválasztását, kifejezésre juttatták az állam világnézeti semlegességét, biztosították az egyházak alkotmányjogi értelemben vett egyenlőségét, megteremtették az egyházak anyagi támogatásának az elválasztás elvével kompatibilisnek tartott rendszerét, egyúttal kialakították az állami (valamint önkormányzati) szervek és egyházi intézmények közötti együttműködés közjogilag is biztosított kereteit.¹⁷

Az **Alaptörvény** 2011-ben történt elfogadása óta Magyarországon alapvetően átrendeződtek az állam és az egyház alkotmányos kapcsolatai, az egyházakra vonatkozó alkotmányos és jogi háttér, valamint az egyházi státuszú vallási közösségek köre is. A változásokat leginkább az 1990. évi IV. törvény egyházalapításra és regisztrálásra vonatkozó, túlságosan szabadelvűnek tartott rendelkezései, valamint az ún. biznisszegházak kiszűrésének az igénye váltotta ki.

Az Alaptörvény szándékai szerint új fejezetet nyitott Magyarországon az állam és az egyház kapcsolatában is. Az egyházpolitikai irányváltást tükröző szemléleti változásokat az Alaptörvény „**Nemzeti hitvallás**”-ának vallási és világnézeti tekintetben elkötelezett kijelentései vezették fel. Az alkotmányozó hatalom a magyar nemzet tagjai nevében büszkeséggel emlékezik meg arról, hogy **Szent István Magyarországot „a keresztény Európa részévé tette”, elismeri továbbá „a kereszténység nemzetmegtartó szerepét”,** valamint **becsüli az ország különböző „vallási hagyományait”**. Ez a narratíva történeti szempontból helytálló ugyan, de a hivatkozott nemzetmegtartó szerep okán akár bizonyos társadalmi osztályokra, vagy rétegekre is hivatkozhatott volna a „Nemzeti hitvallás”, miként a vallási hagyományokon kívül a magyar nemzet tagjai által megbecsülésre érdemes további tradíciókat is kiemelhetett volna az alkotmányozó hatalom.¹⁸ A „Nemzeti hitvallás” ezáltal, és nemcsak vallási és világnézeti értelemben, jóval kiegyensúlyozottabbá válhatott volna. A szemléleti változások a terminológia vonatkozásában is érzékelhetőek. Míg az állam és az egyház közötti közjogi viszonyt a Magyar Köztársaság hatályát veszítő Alkotmánya, illetve az azon alapuló joganyag az „elválasztás” terminusával illette („A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.”), addig Magyarország Alaptörvénye a tartalmilag egyelőre kiforratlan „különválás” megnevezést részesítette előnyben („Az állam és az

---

¹⁷ Részletesen lásd Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Bp., Osiris Kiadó, 1998. 106-119.

¹⁸ Vesd össze: Jakab András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. Bp., HVG-ORAC, 2011. 180-182.

egyházak különváltan működnek”).¹⁹ A különvált működés kifejezés megértéshez támpontként szolgálhat, hogy az Alaptörvény – az Alkotmány szövegével ellentétben – mintegy egyoldalú kötelezettségvállalásként leszögezte, hogy a közösségi célok érdekében az állam „együttműködik” az egyházakkal. Van olyan értelmezés is, amely a korábbi szabályozással ellentétben fontos többletként értékelte azt a kitétel, miszerint az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházzal, hiszen az államnak alkotmányos kötelezettsége, hogy a közfeladatokat átvállaló egyházakkal a közjó érdekében együttműködjön.²⁰ Ehhez a megállapításhoz azonban hozzá kell tennünk, hogy a közfeladatok ellátása terén, miként az oktatási, szociális, vagy egészségügyi szférában, már az 1990. évi IV. törvény alapján kialakultak az együttműködés jogilag szabályozott keretei az állami, illetve az egyházi szervek, illetve intézmények között.

Az Alaptörvény elfogadását követően nehézkesen kibontakozó, ellentmondásos, szakmai és alkotmányos aggályokat egyaránt felvető jogi szabályozás során fogadta el az Országgyűlés a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló - az Alkotmánybíróság **164/2011. (XII. 20.) AB határozata** által utóbb közjogi érvénytelenség miatt megsemmisített - **2011. évi C. törvényt**, az azt újraszabályozó **2011. évi CCVI. törvényt**²¹, továbbá a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról szóló **2013. évi CXXXIII. törvényt**. A leglényegesebb szemléleti változásokat az alábbiakban foglalhatjuk össze. A törvényhozás által „privilegizált” egyházi körtől eltekintve visszamenőleges hatállyal szigorodtak az egyházként történő elismerés feltételei (pl. létszám, honosság). Az egyházként történő elismerést a törvényhozás hatáskörébe utalták. A feltételek megléte esetén is az Országgyűlés diszkrecionális döntésétől függ az egyházi státusz megadása. Megváltoztak a nyilvántartásba vételi eljárás szabályai. A vallási tevékenység fogalmát az Országgyűlés állapíthatja meg. A megváltozott közjogi környezet eredményeként több száz vallási közösség veszítette el a korábbi szabályozás által biztosított egyházi státuszát. A 2011. évi CCVI. törvény „Melléklete” mindössze 14 Országgyűlés által elismert magyarországi egyházat, vallásfelekezetet és vallási közösséget sorolt fel, utóbb a

---

¹⁹ A különvált működés értelmezéséhez lásd Gábor György: A lelkiismereti szabadság államosítása. Mozdó Világ, 2011/szeptember.

²⁰ Schanda Balázs: Új vallásügyi szabályozás – új kihívások. In: 90 éves a szegedi jogászképzés. Szerk.: Hajdú József. Szeged, 2013. 152.

²¹ Az egyházi elismerésre vonatkozó szabályokat az Alkotmánybíróság 6/2013. (III. 1.) AB határozata semmisítette meg.

2012. évi VII. törvény révén 27-re emelkedett a törvényhozás által elismert egyházak köre.²² Mindeközben az Országgyűlés 8/2012. (II. 29.) OGY határozata 66 vallási közösség Országgyűlés általi elismerését utasította el.

Amennyiben ezek után a hatályos helyzetet kívánjuk áttekinteni, az Alaptörvény megváltozott rendelkezéseiből kell kiindulnunk. Lényeges módosulásokat léptetett életbe az **Alaptörvény** 2013. szeptember 16-án elfogadott **ötödik módosítása**. Az addig használt „egyház” elnevezést a „vallási közösség” elnevezés váltotta fel. Az Alaptörvény a vallási közösségek önállóságán túlmenően kimondta, hogy az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. Bizonyos tekintetben tompultak az állam és a vallási közösségek

---

²² **Az Országgyűlés által elismert magyarországi egyházak, vallási felekezetek és vallási közösségek:**

- 1 Magyar Katolikus Egyház
- 2 Magyarországi Református Egyház
- 3 Magyarországi Evangélikus Egyház
- 4 Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
- 5 Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Statusquo Ante)
- 6 Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség
- 7 Budai Szerb Ortodox Egyházmegye
- 8 Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus – Magyarországi Ortodox Exarchátus
- 9 Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház
- 10 Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye
- 11 Orosz Ortodox Egyház Magyar Egyházmegyéje (Moszkvai Patriarchátus)
- 12 Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház)
- 13 Magyarországi Baptista Egyház
- 14 HIT Gyülekezete
- 15 Magyarországi Metodista Egyház
- 16 Magyar Pünkösdi Egyház
- 17 Szent Margit Anglikán/Episzkopális Egyház
- 18 Erdélyi Gyülekezet
- 19 Hetednap Adventista Egyház
- 20 Magyarországi Kopt Ortodox Egyház
- 21 Magyarországi Iszlám Tanács*
- 22 Krisztusban Hívő Nazarénus Gyülekezetek
- 23 Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége
- 24 Az Údvahsereg Szabadegyház Magyarország
- 25 Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza
- 26 Magyarországi Jehova Tanúi Egyház
- 27 Buddhista vallási közösségek**

* Magyarországi Iszlám Tanácsot alkotó közösségek a következők:

- a) Magyar Iszlám Közösség,
- b) Magyarországi Muszlimok Egyháza.

** A buddhista vallási közösségek a következők:

- a) a Tan Kapuja Buddhista Egyház,
- b) Buddhista Misszió – Magyarországi Árya Maitreya Mandala Egyházközösség,
- c) Magyarországi Karma-Kagyüpa Buddhista Közösség,
- d) Magyarországi Kínai Chanbuddhista Egyház, és
- e) Gyémánt Út Buddhista Közösség.

együtműködésére irányuló alaptörvényi rendelkezések. A korábbi kategorikus imperatívusztól eltérően ezentúl az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében – a vallási közösség kérelme és az Országgyűlés döntése alapján – együttműködhetnek. Bekerült viszont az Alaptörvénybe az együttműködésbe bevont „bevett egyházak” fogalma, amelyek számára az állam „sajátos jogosultságokat” is biztosít. Az Alaptörvény kiegészült azzal a rendelkezéssel, miszerint a vallási közösségekre vonatkozó közös szabályokat, valamint az együttműködés feltételeit, a bevett egyházakat és a rájuk vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény állapítja meg.

A 2013. július 5-én elfogadott 2013. évi CXXXIII. törvény szintén fontos változtatásokat léptetett életbe. A törvény megalkotta a „vallási közösség” átfogó fogalmát. Ezek szerint a vallási közösség „az Országgyűlés által elismert egyház és a vallási tevékenységet végző szervezet.” Az Országgyűlés által elismert egyházat a jogalkotó „bevett egyháznak” nevezi. A vallási tevékenységet végző szervezetek nyilvántartását pedig a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességébe utalta. Az elismert egyházi státuszt tehát, bevett egyház megnevezéssel, a törvényhozó testület politikai döntése nyomán lehet Magyarországon elnyerni. A vallási közösségek jogállása ezáltal kétszintűvé vált, amire természetesen számos példa hozható fel a nemzetközi mezőnyből (pl. Ausztria, Csehország), de a korábbi hazai szabályozáshoz képest egyértelmű alkotmányos visszalépést jelent. Terminológiai zavart okozhat ugyanakkor, hogy lényegében szinonim fogalomként jelenik meg a törvényben az elismert egyház és a bevett egyház fogalma, amelyek a polgári közjogban egymástól teljességgel eltérő jogi tartalommal rendelkeztek. A 2013. évi CXXXIII. törvény ugyanakkor újradefiniálta a vallási tevékenység politikai fogalmát is. Ezek szerint a vallási tevékenység „olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfelettire irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja.”

4. Összegzés helyett a 19. századi liberális katolicizmus két kiemelkedő alakjának, Charles de Montalembert-nek és Eötvös Józsefnek gondolatait érdemes felidézni. Politikusként és teoretikusként mindketten arra törekedtek, hogy megalkossák az állam és az egyház közötti alkotmányos kapcsolatok „ideális” modelljét. Meggyőződésük szerint az egyház leginkább a közjogi szabadság kereteinek biztosítását és tiszteletben tartását igényelhetette az államtól. Erre az összefüggésre mutatott rá Charles de Montalembert másfél évszázaddal ezelőtti gondolata

is. „Az egyház nem kér egyebet, mint a szabadságot, a mindenkivel közös szabadságot”.²³ Néhány évvel később, Eötvös József valami nagyon hasonlatosat írt Charles de Montalembert-hez intézett levelében: „(...) az egyetlen, amit századunkban az állam az egyházért tehet, és az egyetlen, amire ez utóbbinak az állam részéről szüksége van, az, hogy a legteljesebb szabadság legyen számára biztosítva”.²⁴ Arra nézve, hogy mit is jelentett ez a szabadság, Montalembert korábban idézett beszédében további támpontokat kapunk: „Az egyház szabadságán értjük azt egyháznak azon jogát, hogy saját ügyeit saját elvei szerint önmaga kormányozhatja, és hogy e tekintetben csak az állam egyetemes törvényeinek van alávetve”.²⁵ Az egyházi autonómia határvonalát – korlátját – tehát a szuverén állam törvényei jelölik ki. Így viszonyul az autonóm a szuverénhez. Egyházi autonómiáról lényegét tekintve attól fogva és annyiban beszélhetünk, amióta és amennyiben megvalósult az állam és az egyház alkotmányos elválasztása. Az egyházi autonómiának – hogy saját ügyeiben saját elvei szerint önmaga dönthessen – a szuverenitást megtestesítő államtól való alkotmányos és kölcsönös elválasztás ad értelmet. Montalembert és Eötvös törekvései egyaránt arra irányultak, hogy az állam és az egyház kapcsolatait a kölcsönös függetlenség alapjára helyezték, amelyben az állami, egyházi és társadalmi érdekek kölcsönösen érvényre juthatnak.

A nemzetközi mezőnyben – figyelemmel a történelmi adottságokra – többféle alapmodell érvényesülhet az állam és az egyház kapcsolatait illetően. Az alapmodellek kialakulására és változására azonban nemcsak a történelmi előzmények, hanem a politikai és társadalmi körülmények is hatást gyakorolnak. A hazai szabályozás közelmúltban tapasztalt viszontagságai azt igazolják, hogy még messze vagyunk az állam és az egyház közötti „ideális” alkotmányos modell megalkotásáról. A jogalkotó megszüntette az egyházak korábbi szabályozás szerint érvényesülő alkotmányos egyenlőségét, a vallási közösségek jogállását kétszintűvé tette, az egyházként történő elismerést pedig politikai döntéssé tette. Éppen ezek miatt tanulságosak Charles de Montalembert és Eötvös József, az egyház, az állam és a társadalom érdekeit egyaránt szem előtt tartó, másfél évszázaddal ezelőtti gondolatai és törekvései.

---

²³ Szabad egyház a szabad államban. Gróf Montalembert francia akadémiai tag beszéde a Malines-ben 1863. augusztus 18-22. tartott egyetemes katolikus ülésben. Közli: Matkovich Pál. Pest, 1864. 70-72.

²⁴ Eötvös József levele Charles de Montalembert-nek, Pest, 1867. május 22. In: Eötvös József: levelek. Szerk.: Oltványi Ambrus. Bp., Magyar Helikon, 1976. 482-483.

²⁵ Szabad egyház a szabad államban. Gróf Montalembert francia akadémiai tag beszéde a Malines-ben 1863. augusztus 18-22. tartott egyetemes katolikus ülésben. Közli: Matkovich Pál. Pest, 1864. 70-72.

IRODALOM:

Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Bp., Osiris Kiadó, 1998.

Antalóczy Péter: A vallási közösségek jogállására vonatkozó európai és magyar szabályozás összehasonlító elemzése. Jog, Állam, Politika, 2013/3. szám. 19.

Donohue, John J.: Changing the lebanese constitution: a postmodern history. Cardozo Law Review, 2009.

Eötvös József: levelek. Szerk.: Oltványi Ambrus. Bp., Magyar Helikon, 1976.

Gábor György: A lelkiismereti szabadság államosítása. Mozdó Világ, 2011/szeptember.

Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi embei jogi bíráskodás kézikönyve. Negyedik, bővített kiadás. Bp., VHG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 529.

Jakab András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. Bp., HVG-ORAC, 2011.

Jany János: Elméleti dilemmák a modern iráni alkotmányban. <http://www.merretartiran.hu>

Lefkánits György: Az egyházra vonatkozó szabályozás Franciaországban. Acta Humana, 2000. No. 39-40.

Little, David: Religious Minorities and Religious Freedom: an Overview. In: Peter E. Danchin – Elisabeth A. Cole (Szerk.): Protecting the Human Rights of Religious Minorities on Eastern Europe. New York, Columbia University Press, 2002.

Paczolay Péter: Állam és egyház viszonya az amerikai alkotmányban. Világosság, 1995/4. (április).

Schanda Balázs: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. Bp., Szent István Társulat, 2012. 71-84.

Schanda Balázs: Új vallásügyi szabályozás – új kihívások. In: 90 éves a szegedi jogászképzés. Szerk.: Hajdú József. Szeged, 2013.

Szabad egyház a szabad államban. Gróf Montalembert francia akadémiai tag beszéde a Malines-ben 1863. augusztus 18-22. tartott egyetemes katolikus ülésben. Közli: Matkovich Pál. Pest, 1864.

Szathmáry Béla: Magyar egyházjog. Bp., Századvég Kiadó, 2004. 92-95.

Uitz, Renáta: Freedom of Religion in European constitutional and international case law. Council of Europe, 2007.